

KÉT TALÁLKOZÁS

Emlékezés Lábady Tamásra

SÓLYOM László

1. A tisztelgő írások rendszerint egy-egy tudós vagy tanár kerek születésnapjára készülnek. A hagyományhoz képest talán annyi változás figyelhető meg, hogy az ünnepelt egyre fiatalabb: gyakori lett a hatvanéveseket köszöntő kötet. A *Festschrift* szokása eredetileg a kolléga nyugdíjba vonulásához kötődött – így azonban egyik funkciója, a tudományos közösségben elfoglalt hely érzékeltetése mellett a másik, a búcsúvétel elhalványodik. Az előbbiről a szerzők, az *amici*, vagy a *tabula gratulatoria* tanúskodnak. Lábady Tamást 70. születésnapjára ajándékozta meg egyeteme ünnepi kötettel, s magáért beszél, hogy ennek szerzői köre nemhogy az egyetemi kollégákon, hanem még a polgári jogászokon is túlterjedt, felölte az alkotmányjogot, sőt a teológiát is. S meg kell említeni, hogy 60. születésnapján egykori tanítványai köszöntötték professzorukat tanulmányokat és személyes emlékezőseket tartalmazó könyvvel – ami olyan kitérítés, amelyben csak keveseknek van részük.

Ha eredeti, jelentős közlemények jelennek meg a születésnapjára készült kötetben (Lábady Tamással közös fiatal kutatókorunk alapvető német forrásai között bizony voltak ilyenek), akkor a részvétel a szerzőnek kétszeresen is fontos: demonstrálja az ünnepelt szellemi erőteréhez kapcsolódását, de mégis saját teljesítményét mutatja föl, amely önálló, talán fényes pályát fut majd be. De a kölcsönösség, az összefonódás az ünnepelttel mindig megmarad.

Igaz ez az emlékező kötetekre is. De mégsem ugyanúgy. A *Gedächtnisschriftet* a szerzők már csak maguknak írják. Az, akit megtisztelnek dolgozatukkal, nem örülhet nekik, és semmilyen formában nem reflektálhat rájuk; nem hathatnak esetleges további munkásságára, és öregen sem gondolkozhat el rajtuk. Az ő oldalának változhatatlanságáról visszahull a párbeszéd. Az emlékkönyv a hűséget és nagyrabecsülést hivatott megörökíteni. S mivel a szerzőt nem ellensúlyozza az ünnepelt, nagyobb tere van a szubjektivitásnak: itt talán inkább megengedhető a személyes hangvétel.

2. Lábady Tamás 70. születésnapjára az ő iskoláiról írtam, amelyeket kijárt, hogy növekedjék. Kínálkozott az „iskola a határon” gondolattársítása, azért is, mert munkásságának tárgya rendszerint valamely határterület volt: a közjog és a polgári jog változó választóvonalai, a felelősség objektív vagy szubjektív volta, a nem-vagyoni kártérítés. Úgy is fogalmazhatunk persze, hogy biztos lábbal állt mindkét területen, s ez mindenekelőtt arra találó, ahogy a joggyakorlat és az elmélet viszonyát kezelte, sőt élte.

Mindvégig hű maradt mestere, Rudolf Lóránt mondásához: „Pajtás-pajtás, jegyezd meg, hogy a polgári jog maga az élet. Az élet pedig a gyakorlat.” S Lábady Tamás megmaradt gyakorló bírónak (még ha egy ideig alkotmánybíróként is), miközben nagyhatású jogtanárként is működött, és tankönyvként megírta a magyar magánjog csakis az elméletben létező általános részét. Óriási olvasottságának kincseit magába olvasztotta, majd szinte ontotta szóban és írásban; előadásaiban és műveiben, néha még ítéleteiben is. Emellett voltak a nyilvánosság számára is látható fontos erkölcsi döntései, amelyek másként határhelyzetek, de mindenképpen az ő megküzdött életútja gyümölcsei. Ilyen volt például az alkotmánybírói újraválasztás visszautasítása, egy nagydoktori eljárásban a plágium leleplezése, a bírák tiltakozásában vezető szerep, amikor az Alaptörvény kilátásba helyezte, majd el is rendelte a bírák vezető rétegének kényszernyugdíjazását. Ez az iskolázottság sugárzott személyiségéből. Ez gyűjtött számára tanítványokat, akik kötetten ünnepelték meg, noha Lábady nem teremtett tudományos iskolát, nem vezetett tanszéket vagy intézetet.

3. Most azonban nem az általa kijárt, voltaképpen belső iskolákról szeretnék megemlékezni, hanem a fordítottjáról: amikor Lábady Tamás egy már létező iskolába belépve, annak reprezentánsa lett. Természetesen ehhez is kellett saját, elhivatott döntés. De itt nagyobb erők működtek, és tették Lábady szerepét jelentőssé. Két emlékemet, két találkozást szeretnék feleleveníteni.

4. Az első Lábady Tamás híres ítélete az 1980-as évek közepén, amelyben megállapította a felperes személyiségi jogának megsértését azáltal, hogy munkahelye nem adta meg az útlevelkérelemhez szükséges ajánlást, s így a felperes nem kapott útlevelet. Ez az ítélet szimbólumává vált annak a rendszerváltást előkészítő mozgalomnak, hogy a polgári jog egyes rendelkezéseit – főleg az egyesületek jogát és a „személyhez fűződő jogokat” a hiányzó alkotmányos jogvédelem pótlékeként egyes szabadságjogok érvényesítésére próbálták felhasználni.

Az „iskola” tehát megvolt: Magyarország tanulta, hogy *vannak* szabadságjogok, alapvető állampolgári jogok, s hogy ezekkel élni lehet, sőt kell. S ha jogok, akkor bíróság előtt ki is kényszeríthetők. Mindez a politikai erjedés közegében folyt. Egymást követték az ezt kifejtő könyvek és cikkek – előbb szamizdatban, majd legálisan. Másrészt szaporodtak a próbálkozások a szabadságjogok gyakorlati érvényesítésére. Ezek részben partizánakciók voltak, más részben jogi kísérletek. A személyiségi jogok természetük szerint átjárást biztosítanak az alkotmányos szabadságok felé. Már az 1959-es Polgári Törvénykönyv tartalmazta azt az általános személyiségi jogként is értelmezhető rendelkezést, hogy a személyiségi jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani, s nevesítette pl. a lelkiismereti szabadságot is. De a korlátokat szinte lehetetlen volt áttörni. Az államigazgatás ellenállása érthető volt – de a bíróságok is a régi gondolkodás foglyai maradtak. Lehetett nagy tetszést aratni az általános cselekvési szabadságról szóló tanulmánnyal – miközben a *vasectomia*-ügyben vitt próbaper minden fokon elbukott. A bíróságok kitarottak amellett, hogy a kórház az érintett kívánságára nem, hanem csak valamely hatóság engedélye alapján végezheti el a férfi nemzőképességét (viszsaállíthatóan) megszüntető műtétet. Még a jogkitágításra hangolt bírók sem nyúltak a személyiségi jog generálklauzulájához, hanem cikkeikben a törvényhozótól várták

újabb és újabb védett jogok bevezetését. Voltak mártíromságig menő akciók: ekkor lett gyakori a katonai szolgálat lelkiismereti okból való megtagadása a börtön árán is. A katolikus egyház is az állam pártjára állt, noha a hatalom sem volt teljesen biztos magában. A Honvédelmi Minisztérium titkokban tanulmányt rendelt a lelkiismereti szabadság jogáról – s ez taglalta a Ptk.-ban biztosított jog lehetőségeit is. A tanulmány azonban eltűnt a fiókok mélyén, s a szolgálatmegtagadás megmaradt büntetőjogi esetnek. Az állami népelességnyilvántartás felállítását, a személyi szám mindenütt megkövetelése korában partizánakció volt a személyi szám megadásának megtagadása. A Ptk. 1997-ben kiterjesztette a személyiségi jogok védelmét a számítógépes nyilvántartásokra, ám az adatvédelem alapelveiről – mint a célhoz kötöttség, az érintett tudomása, az információs önrendelkezés, nem is szólva az aktanyilvánosságról, a közérdekű adatok hozzáférhetőségéről – szó sem volt. Erről megint csak cikkeket lehetett írni – a jövő számára.

Mindezt azért kellett ilyen részletesen ecsetelni, mert az elméleti előretörés és a gyakorlati kudarcok hátterén emelkedik ki valójában Lábady ítéletének nagysága: ez volt az első *gyakorlati* sikere a személyiségi jog szabadságjogként való érvényesítésének. Vagyis Lábady bíró úr – ahogy Rudolf Lóránttól tanulta –, a polgári jog szabályát életté (és szabadsággá) változtatta. Ez rendkívüli teljesítmény volt – a rendszer nem is tűrte el: az ítéletet másodfokon megsemmisítették. A *lehetőségnek* azonban óriási ereje van. Lábady ítélete azonnal közismertté vált, s hatását nem lehetett hatályon kívül helyezni. (Ahogy a többi között Lábady alkotmánybírói ítéleteinek hatályon kívül helyezése is az Alaptörvényben hatástalan maradt.) A jelképpé válását paradox módon erősíti, hogy maga az ítélet – nincs meg. Két évtized múlva föllelhetetlen volt a bíróságok irattárában, nem lehetett megtalálni az egykori felperest sem. De bevonult a szakirodalomba, a tanításba – nemcsak itthon, nemzetközi kézikönyvekben is a polgári jog alkotmányt helyettesítő („forradalmi”) használatának példájaként áll.

S hol itt a találkozás? Amint hallottam az ítéletről, rögtön írtam Lábady Tamásnak, hogy küldje el. Az ítélettel való találkozás vezetett emberi találkozásunkhoz. Természetesen ismertem őt egyetemi és biztosítói körökből. Ennek az ügynek azonban az lett a folytatása, hogy Lábady azonnal a szabad választások után alkotmánybíró lett. Itt alakult ki a munkatársi viszonyon túlmenő, szorosabb emberi kapcsolatunk, amelynek sokat köszönhetek.

5. A másik „iskolát” a találkozásnál kezdem. Ez a történet egyben érzékelteti, hogy nem olyan nyilvános, mindenki számára nyitva álló iskoláról van szó, mint amiről fent írtam. Nem – ez egy zárt kör; ebbe az iskolába be kell iratkozni, szellemisége, haszna azoknak tárul föl, akik ezt választották. A kilencvenes években, alkotmánybíró korunkban történt, hogy feleségemmel Pécssett voltunk, s elmentünk reggeli misére a székesegyházba. A mise végén hirtelen kiállt Lábady Tamás és felesége a hívek elé, s hívták a házaspárokat a házasság híveivé lelkiségi mozgalomba; ismertették a házasság híveinek célját, módszereit, és saját tapasztalataikat. Egyszer csak észrevettek minket, s egy pillanatig torkukon akadt a szó – azután folytatták. Mise után megvártuk egymást, s Lábadyék velünk is megismertették a házasság híveit. Ez valóban iskola; külsősöknek a jó házasság közösségi segítésének módszereként írhatjuk le, a résztvevőknek, egymás szeretetében, azonban ennél sokkal több.

De miért „akadt fenn a szó”? Mert Lábady Tamás életének ezt az oldalát szemérmesen nem tette közzemlére. Alkotmánybírói és tanári közszereplése mellett ez az elkötelezettsége kívülről ismeretlen maradt – miközben a belül lévők számára nemcsak Magyarországon és a környező magyarságban, hanem nemzetközileg is ismert vezető volt. Ekkor már nekünk is közeli kapcsolatunk volt a Lábady-házaspárral – ám erről mit sem tudtunk. Pedig nagyon nagy közösség tagjai és szervezői voltak. Ennek is megvan a maga legendája, mint a híres ítéletnek: „százezer kilométert autóztak” itthon, Erdélyben és másutt (felesége, Évi volt a sofőr), s keltettek életre újabb és újabb csoportokat, melyek ma is élnek. S mindezt az alkotmánybíróság terhei, a rengeteg ekkor is ellátott (és megkövetelt) egyetemi óra mellett, mintha két élete lett volna. De talán így is volt. Lábady előszeretettel mondogatta, hogy két szerelme van: a jog és felesége. Én a jog iránti szerelembe belefoglalnám a tanítás iránti szenvedélyét is. Ismerjük a jog iránti szerelmének intenzitását. Tiszteletben kell tartanunk azt, ahogy Lábady Tamás életének ezt a másik oldalát óvta az idegenektől. De ha ma Rá gondolunk, nem hagyhatjuk ki életének, kettejük életének, ezt a meghatározó részét.